

УДК 130:323.21+327.83

Селевко В. Б.

ГУМАНІСТИЧНІ ПРИНЦИПИ «ДЕРЖАВИ ЗАГАЛЬНОГО БЛАГА» В ПОЛІТИЦІ ХРИСТІЯНСЬКО-ДЕМОКРАТИЧНОГО РУХУ

В статтє подан анализ теорії и практики концепції соціальної ринкової економіки, котора сформирована под впливом християнської культури. Анализ показав, что исследуемая економіческая и соціальная модель наиболее полно удовлетворяет как духовные потребности человека, так и матеріальніе, при этом сохраняется соціальний мир.

Ключевые слова: етика, економіка, порядок, свобода, конкуренція, справедливість, солідарність, християнська демократія.

In article make analysis to theories and practical parsons to concepts of social market economies, which are formed under influence of the Christian culture. Analysis has shown that under investigation economic and social model most packed satisfies bath spirituals need of the person and material is herewith saved social peace.

Keywords: ethics, economy, order, liberty, competition, fairness, solidarity, Christian democracy.

Сучасна українська держава, ставши на шлях соціально-економічних перетворень, поки що не може визначитись, яку модель ринкової економіки взяти за основу розвитку. Це призводить до браку певної економічної культури й правил поведінки в економічній та соціальній сферах. Проблема українського суспільства має дві причини: по-перше, відсутні відповідні соціальні інститути, що формують економічну культуру; по-друге, відбулася деформація моральних цінностей й пріоритетів, які б відігравали важливу роль у формуванні справедливої й ефективної економіки. У зв'язку із цим необхідно звернутися до європейського досвіду, до європейської духовної культури, де були вдалі спроби поєднати справедливість з ефективною економікою.

Метою нашого дослідження є аналіз принципів та гуманістичного змісту економічної концепції християнсько-демократичного руху, який в економічній теорії отримав назву соціальної ринкової економіки. Виходячи з мети, ставимо такі завдання: виявити етичні принципи й механізми, правові межі функціонування економіки, економічні механізми й ступінь її ефективності; створення та функціонування справедливих соціальних інститутів.

Питання етичних аспектів соціальної ринкової економіки, зокрема деякі питання соціальної ринкової економіки, які мають важливе значення для усвідомлення «третього шляху» розвитку суспільства, розглядали Х. Ватрін, П. Козловський, К. Нерр. У той же час вони обмежились узагальненням етичних принципів й етичного спрямування економіки, але порядок створення стійких механізмів функціонування справедливої економічної моделі поки що не був предметом спеціального

дослідження. Тому постала нагальна проблема не тільки узагальнити попередні напрацювання, але й виявити нові прояви етичних засад, що сприяють гуманізації суспільства через таку важливу сферу, як економіка.

Духовним центром нового економічного устрою, що почав створюватися, став університет у Фрайбурзі, у якому близько 1940 року виникла так звана «фрайбурзька школа». Остаточно вона була оформлена вже після Другої світової війни. До її складу входили науковці, котрі вважали за свій обов'язок зробити суттєвий внесок у моральне й політичне оновлення Німеччини після націонал-соціалістичної диктатури. Концепція соціальної ринкової економіки базувалась не лише на ліберальному ідейному доробку «фрайбурзької школи», а й багато в чому виходила із засад християнського соціального вчення [1]. «Соціальне ринкове господарство, – писав Альфред Мюллер-Армак, – це не само для себе віддане ліберальне ринкове господарство, а свідомо спрямоване, а саме: соціально скероване ринкове господарство, що, з одного боку, спирається на фундамент християнських соціальних цінностей, не зміцнюючи й не замінюючи їх, а з другого – має відносну незалежність від них в умовах плюралістичного західного суспільства» [2, с. 22]. Концепція соціальної ринкової економіки стала основою економічної моделі християнсько-демократичних партій, насамперед у Німеччині [3].

Але чи можна без міцних норм і ціннісних рішень, без відчуття спільноти й принципів правової держави створити найефективнішу економіку та вільне, щасливе, заможне, справедливе та впорядковане суспільство? Саме таке питання поставили ордоліберали [4, с. 9]. Вони вважали, що в житті суспільства мораль включається в регулювання поведінки, упорядковування зв'язків і відносин. Теорія соціального ринкового господарства розглядає дві фундаментальні філософсько-етичні категорії – «свобода» і «порядок». Її головні положення складаються з етичних норм і методів психологічного впливу. Концепція соціальної ринкової економіки включає в себе такі конституційні умови людства. Людина має свободу, зовнішні вільні простори для своєї діяльності й має здібності раціонально поводитися із цими вільними просторами. Свобода людини скінченна. Вона обмежена її культурними, політичними й соціальними типами. Людина залежить від спільного життя з іншими. Людина має можливість розвивати форми спільного життя, які утворені суспільством. Вона має зменшувати брак у матеріальних благах, щоб її життєві можливості могли розвиватися.

Концепція соціальної ринкової економіки передбачає, що суспільні структури вимірюються тим, чи сприяють вони насправді свободі й гідності людини. Для економічного порядку це означає, що вона має забезпечити постійне постачання благ й допомагати збільшувати добробут суспільства. З урахуванням цих антропологічно обґрунтованих принципів концепції й враховуючи їх місце в працях засновників соціальної ринкової економіки, де розглянуто людину та її особистість, не можна не припустити, що ідея порядку соціальної ринкової економіки й християнська соціальна етика ґрунтуються на єдиній антропологічній передумові. Тим самим порядок із філософською етикою вступає до гри й християнська етика, котра додатково до розуму визнає джерелом пізнання й оцінює етичний зміст економічного та

соціального порядку соціальної ринкової економіки через християнське Одкровення. Згідно з християнським ученням, людська особистість поєднує індивідуальність і соціальність, із чого випливають два основні принципи, а саме – принцип солідарності й принцип субсидіарності, які поряд із особистісним принципом залучаються як моральні критерії для оцінення економічного порядку. Солідарне єднання й відповідна особистості структура суспільства виражаються в принципі загального добробуту.

Виходячи з переконання, що свобода й незалежність християнина від світу є метою людини, яка повинна відповідати любові до ближнього, що становить складову заповіді про те, як треба ділитися та піклуватися про знедолених, слід впорядковувати й підкоряти матеріальні блага цій меті. Тому з позиції християнства ставиться питання, чи відповідає соціальна ринкова економіка цій меті свободи й незалежності та підпорядкованій їй заповіді про любов до ближнього. Соціальну ринкову економіку можна перевірити на етичний зміст порядку за чотирма судженнями.

По-перше, на ринку, який структуровано як центральний інструмент економічного порядку, слід визнати етично розумним встановлення меж будь-якого попереджувального й нормувального державного планування. Ринок являє собою економічну фігуру такого плюралізму, у якому свобода людини перетворюється в соціальний факт. Вільний доступ на ринок, аналогічний участі в плюралізмі, має бути забезпечений кожному.

По-друге, порядок ринкової економіки потребує згоди людей, і, таким чином, соціальна ринкова економіка сприяє формуванню «інтердепенденції», тобто всебічне зростання взаємозалежності людей у процесі виробництва внаслідок поглиблення розподілу праці. У разі розладу якого-небудь виробництва в одному секторі з'являються загрозливі порушення в інших секторах суспільства. Перешкодити руйнуванню єдності суспільства через такі перебої у функціонуванні економіки, на думку ордолібералів, можна знову таки тільки на рівні держави. Практично всі позиції в елементах структури соціального ринкового господарства пов'язані з державою та її особливою роллю в економіці. Саме держава покликана усувати негативні наслідки ринкового господарства, що стихійно розвиваються [5, с. 244]. «Хай у будь-якій економіці існують групові інтереси, не вони повинні визначати лінію економічної політики, а зіткнення приватних інтересів не призводить до плідного синтезу. Тому не можна спричинити розпад народного господарства на складові частини – групові інтереси. Не можна йти шляхом розпаду, відділятися від того всеобсяжного, справжнього порядку в господарському житті, який один лише здатний гарантувати гармонію в соціальному житті народу. Тому нашим найважливішим завданням, – писав Л. Ерхард, – повинно бути запобігти цій загрозі» [6, с. 307–308]. Держава втручається тоді, коли бажає надати пріоритету колективним цілям, яким погрожують приватні інтереси, тому держава в ордолібералів наділена етичним змістом як насамперед інститут регулювання, а не апарат примушування.

По-третє, соціальне ринкове господарство базується також на такому положенні: вільний ринок не може існувати без вільної доброякісної конкуренції, а конкуренція – без вільного ціноутворення. Згідно з досвідом, людина постійно прагне до сили й

панування з метою використання їх задля своїх особистих інтересів. Саме конкурентний порядок протиставлений цим інтересам. «У цьому, – зазначав Л. Ерхард, – саме і міститься тайна ринкової економіки, а переваги її перед будь-яким різновидом планового господарства полягають у тому, що в її надрах, так би мовити, щодня й щогодини відбуваються процеси, які приводять до відповідного зближення та вирівнювання попиту й пропозиції, суспільного продукту й доходів населення в кількісному та якісному виразі» [7, с. 250]. Принцип класичного лібералізму «конкуренція – скрізь, де можливо» ордоліберали доповнюють протилежним йому принципом: «регулювання – там, де необхідно».

По-четверте, якість економічного порядку не тільки виявляється за допомогою її принципів, але й має бути доведена за допомогою працездатності й продуктивності. Безумовно, працездатність ринкової економіки в певних ситуаціях пов'язана з необхідністю в разі потреби виключити людину-працівника як «фактор витрат» із трудового процесу. Тоді тут виникає конфлікт етики з економікою, який можна подолати через синтез принципів свободи ринку й соціального вирівнювання. Цей синтез був потрібен для того, щоб у результаті дій ринкових сил була встановлена соціальна рівновага в суспільстві, що охоплює весь комплекс соціального забезпечення. Але в той же час ініціатори концепції соціальної ринкової економіки постійно наголошували на моральній цінності праці та прийнятної власної відповідальності. З цієї причини необхідно справедливо ставитись до тих осіб, які отримують прибуток від своєї виробничої діяльності й від одержувачів державної соціальної допомоги (ідеться про людей, що перебувають в однакових життєвих ситуаціях). У першу чергу, з огляду на молоду генерацію, потрібні ініціативи типу «від добротності до праці». Система соціального забезпечення не може бути побудована так, щоб це створювало загрозу для продуктивних сил і послаблювало мотивацію до кращої праці. Сюди належить і підсилення санкцій на випадок відмови виконувати прийнятну роботу.

Важливе значення в системі економічного порядку соціальної ринкової економіки має власність. Ордоліберали вважали, що вона не може базуватися на суспільній власності на засоби виробництва, що обов'язковою передумовою цього економічного устрою є приватна власність, оскільки тільки на її ґрунті можливо створити устрій конкуренції. Приватна власність є безумовною передумовою того, щоб зберігалася приватна сфера свободи. У свою чергу, свобода передбачає відповідальність. Свобода без відповідальності веде до занепаду й хаосу. Власність у концепції соціальної ринкової економіки передбачає всеохопне право людини на неї й соціальну відповідальність підприємців й найманих робітників. У цьому випадку приватна власність морально виправдовується, якщо вона приносить користь не тільки власнику, але й невласнику. Можна припустити, що внаслідок великої економічної ефективності устрою конкуренції та в результаті того, що різноманітні приватні власники конкурують між собою, ті, хто шукає роботу, отримують вибір та уникають одноосібної залежності. Приватна власність необхідна ще й для того, щоб забезпечити людині незалежність, створити можливість розвивати її свої індивідуальні здібності й будувати життя на свій розсуд. Християнські демократи

визнають необхідність справедливого розподілу власності серед більшої кількості людей, бо концентрація власності на засоби виробництва в руках меншості не забезпечує міцного балансу сил [8, с. 45].

Таким чином, спираючись на християнський та ліберальний образ людини, яка наділена особистою свободою та відповідальністю, субсидіарністю та солідарністю, соціальна ринкова економіка, яка знайшла своє практичне застосування в політиці християнсько-демократичних партій та стала «третім шляхом розвитку» суспільства на протигагу капіталізму і соціалізму. Соціальна ринкова економіка містить у собі достатньо неприховані етично значущі структури й критерії, які дозволяють не тільки визначити соціально-економічній устрій суспільства через призму поваги до людської гідності її прав та свобод, але й відповісти на питання, чи задовольняються всі її соціальні потреби. Прихильники християнсько-демократичної ідеології вбачають, що саме завдяки морально-вихованій людині, особистій її діяльності на благо спільноти та ближнього є суттєві передумови гідного людини співжиття та співпраці в державі та суспільстві. Нове етичне переосмислення таких сучасних явищ, як свобода, конкуренція, приватна ініціатива, держава та правові межі, забезпечують необхідне соціальне вирівнювання, унеможливають свавілля та зловживання владою, усувають невинуваті й несправедливі привілеї та сприяють соціальному вирівнюванню та збалансуванню. Це дозволило створити справедливе та солідарне суспільство, яке сприяє реалізації людиною її духовних та матеріальних потреб. В умовах глобалізації і відкритих ринків праці теорія і метод соціальної ринкової економіки зіткнулася з проблемою моральної дилеми для бізнесу. Інвестор та виробник стоять перед вибором між соціальною відповідальністю перед співвітчизниками та отриманням надприбутків у країнах що розвиваються. Це питання актуальне для європейського суспільства, де зменшується виробництво і, як наслідок, зайнятість населення, тому повинне стати окремих дослідженням з практичними рекомендаціями для поліпшення соціальної ситуації.

Література:

1. *Иоанн Павел II*. Мысли о земном / Иоанн Павел II ; пер. с польск. и итал. – М. : Новости, 1992. – 424 с.
2. *Ватрин X.* Социальная рыночная экономика – основные идеи и их влияние на экономическую политику Германии / X. Ватрин // Социальное рыночное хозяйство. Теория и этика экономического порядка в России и Германии. – СПб. : Экон. шк., 1999. – 366 с.
3. www.cdu.de
4. Концепция социальной рыночной экономики. Главные принципы, опыт и новые задачи. – Бонн : Фонд Конрада Аденауера, 1999. – 32 с.
5. *Нёрр К. В.* Социальное рыночное хозяйство и правовой порядок Германии / К. В. Нёрр // Социальное рыночное хозяйство. Теория и этика экономического порядка в России и Германии. – СПб. : Экон. шк., 1999. – 366 с.
6. *Эрхард Л.* Христианин и социальное рыночное хозяйство / Л. Эрхард // Полвека размышлений : речи и статьи / Л. Эрхард. – М. : Руссико : Ордынка, 1993. – 608 с.
7. *Эрхард Л.* Десять тезисов в поддержку законодательства о запрете картелей / Л. Эрхард // Полвека размышлений : речи и статьи / Л. Эрхард. – М. : Руссико : Ордынка, 1993. – 608 с.
8. *Eucken W.* Unser Zeit alter der Misserfolge. Wissenschaftliche Paperbacks / W. Eucken. – BD. I. – Herbst, 2000. – 80 s.
9. *Мюллер-Армач А.* Принципы социального рыночного хозяйства / А. Мюллер-Армач // Социальное рыночное хозяйство. Теория и этика экономического порядка в России и Германии. – СПб. : Экон. шк., 1999. – 366 с.

Селевко В. Б. **ГУМАНІСТИЧНІ ПРИНЦИПИ «ДЕРЖАВИ ЗАГАЛЬНОГО БЛАГА» В ПОЛІТИЦІ ХРИСТІЯНСЬКО-ДЕМОКРАТИЧНОГО РУХУ**

10. *Эрхард Л.* Благополучие для всех / Л. Эрхард; пер. с нем.; авт. предисл. Б. Б. Багаряцкий, В. Г. Гребенников; [репринт. воспроизведение]. – М. : Начала-Пресс, 1991. – 336 с.